

Müzik Analizi Yaklaşımları

Editörler: Ayşegül Dinç · Levent Ünlü

Editörler: Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül DİNÇ - Dr. Öğr. Üyesi Levent ÜNLÜ

MÜZİK ANALİZİ YAKLAŞIMLARI

ISBN 978-625-6652-90-3

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2024, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır; indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Nisan 2024, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Yaman Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Kazım Karabekir Cad. Uğurlu İş Merkezi No:97/27
Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 341 00 02

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 75392

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Müziğin örüntülerini çözmek, anlam katmanlarını, mimarisini, üslubunu ya da türüne ait özelliklerini anlamak, icra sınırlarını bilmek, üretme eyleminin temeli olduğu gibi dinleme deneyiminin de niteliğini artırır. Müzik yaratısının karmaşık doğası, Eski Yunan'da felsefe ve matematik ile çerçevelenmiş bir uğraş konusudur. Orta Çağ'a, müzik dizilerinin yasalarını ve performans eylemini anlamaya yönelik çalışmalar hâkimdir. Rönesans'ta çokseslilik, Barok'ta ise armoni meselesi akademinin gündemindedir. Metodolojik yaklaşımlar ise bir asırdan fazla süredir müzik analizinde kullanılmakta, yirminci yüzyıldan itibaren kayıt cihazları ve bilgisayar teknolojisi ile müzikal yapıların matematiksel modellemesi ya da ses fenomenini ayrıntılı ele alan spektral, zaman-frekans gibi yöntemlerle müzik eserleri analiz edilebilmektedir.

Uzun süren bir çabanın sonucunda ortaya çıkan bu kitapta, aktif olarak kullanılan ve akademik bilgi üretimine katkı sağlayan analiz yaklaşımları yer almaktadır. Çalışmanın ilk amacı müzik analizi alanında Türkçe yazına katkı sağlamak, Türkçe üretim için yeni çalışmaları teşvik etmektir. Bu doğrultuda, yaklaşık iki sene önce farklı şehirlerden, müziğe dair farklı konulara odaklanan sekiz akademisyen, analiz yaklaşımlarını derli toplu ele alan, anadilimizde yazılmış bir çalışma olmasının yarattığı eksikliği giderme arzusu ile yola çıktı. Son tahlilde, müziğin malzemesine, yapısına, çeşitli müzik türlerine ve icrasına yönelik, hangi değişkenlerle, nasıl bir analiz yapılabileceğine dair kompakt bilgiler içeren bu kitap, temel müzik bilgisi olan okurlar için hazırlandı. Bu doğrultuda Onur Karabiber tonal müzikteki akor görevlerinin tespiti üzerine inşa edilen 'İşlevsel Armoni Analizi' için bir kılavuz sundu. Giray Koçaslan, kademeli olarak yapılan indirgemeler sayesinde eserlerin ana müzik malzemesini yüzeye çıkaran ve grafiklerle bir okuma sağlayan 'Schenker Analizi'ni kaleme aldı. 'Prag' ve 'Stalingrad' örnekleri üzerinden, 'Sonat Allegro'sunun formuna ait yapısal organizasyonun ve tematik içeriğin formülize edilme prosedürünü İsmet Karadeniz açıkladı. Kitapta, yirminci yüzyılın değişen müzik paradigmalarına yönelik analizler de okura sunuldu. Modernizmin, müziği gelenekten bağımsız organize etmeyi mümkün kılan deneysel ortamının yarattığı imkânla, tonalite anlayışını reddeden ve bestecinin önceden belirlediği bir dizi veya seri üzerinden müzik üretimini sağlayan 'On İki Ton Tekniği'nin analizine yönelik yaklaşımı Emrah Ergene anlattı. Uğur Cihat Sakarya müziğin temel bileşenlerinde yapılan sürekli ve basit hareketlerle, zaman ve uzam mefhumunu, ses ve sessizlik olgusunu yeniden düşünmeyi gerekli kılan 'Minimal Müzik' anlayışının analizine odaklandı. Kitapta, ulusal müziğimizin analizini Türk Sanat Müziği, Türk Halk Müziği ve Çağdaş Türk Müziği başlıkları altında Levent Ünlü ele aldı. Benzetmeci türdeki tiyatrolarda kullanılan müzikleri 'Freytag Piramidi' üzerinden

açıklamaya yönelik yaklaşım önerimi ve epik tiyatro türünde kullanılan müziklerin analizi için oluşturduğum yöntemi ise ‘Tiyatro Müziklerinin Analizi’ başlığı altında ben açıklamaya çalıştım. Kitabın son bölümünde Tuna Taşdemir, müziği performans olarak değerlendirmeye ve performansın niteliğini ölçmeye yönelik analiz yaklaşımlarını ve kullanılan ölçekleri aktardı. Büyük bir heyecanla paylaştığımız bu kitabın, müziği anlamak, açıklamak ve üretmek isteyen okurlara faydalı olmasını umuyor ve bu kitabın tamamlanmasında desteği olan herkese teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Ayşegül DİNÇ

Nisan 2024

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
-------------	-----

1. BÖLÜM

İŞLEVSEL ARMONİ ANALİZİ

Giriş.....	1
Tarihsel Art Alan.....	2
Terimler ve Simgeler.....	5
Perdelerin ve Sekizlilerin Gösterim Sistemleri.....	5
İşlevlerin Adlandırılması.....	6
Ana (Temel) İşlevler.....	8
Koşut (Yan ya da Yardımcı) İşlevler.....	9
İşlevlerin Rakamlandırılması ve Diğer Simgeler.....	12
Örnek İncelemeler ve Öneriler.....	15
Temel İşaretlemeler.....	16
Akora Yabancı Sesler.....	19
Yardımcı Çizelgeler.....	23
Kaynakça.....	28

2. BÖLÜM

BİR SCHENKER ANALİZİ GRAFİĞİNİ OKUMAK

Giriş.....	31
Analiz.....	34
Armonik Yapı Analizi.....	35
Ön Plan Analizi.....	35
Orta Plan Analizi.....	42
Arka Plan Analizi ve Temel Yapı.....	43
Form Analizi.....	44
Heinrich Schenker Sonrası Schenker Analizi.....	45
Kaynakça.....	49

3. BÖLÜM

FORM ANALİZİ / 'PRAG'DAN 'STALINGRAD'A SONAT-ALLEGRO

'Tür'den 'Form'a Yolculuk	51
Genel Yapı.....	53
Klasik Sonat Formu: Prag Senfonisi.....	54
Analiz I	55
XX. YY. Sonatı: Stalingrad.....	58
Analiz II.....	59
Karşılaştırma	63
Kaynakça.....	65

4. BÖLÜM

ON İKİ TON MÜZİĞİ ANALİZİ

Giriş.....	67
Temel Kavramlar/Terminoloji	70
On İki Ton Yöntemi	73
Dizi Analizi	79
Analiz Örnekleri.....	85
Ek-1	93
Kaynakça.....	96

5. BÖLÜM

MİNİMAL MÜZİK ANALİZİ: İLK KUŞAK AMERİKALI BESTECİLERİN STİLLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Giriş.....	97
Analitik Bağlam	98
Minimal Müzik ve Müzik Analizi	98
Minimal Müzik ve Dikey Zaman	101
Eser Örnekleri ve Analizler.....	102
La Monte Young ve Dron Minimalizmi	102
Tekrarlı Minimalizm ve Kademeli Süreç.....	105
Terry Riley ve Birbirine Kenetlenen Kalıplar (Interlocking Patterns)	105
Steve Reich ve Faz Kaydırma (Phase Shifting)	110

Philip Glass ve Eklemeli-Eksiltmeli Süreç (Additive and Subtractive Process)	113
Sonuç.....	116
Okuma Önerileri	120
Kaynakça.....	120

6. BÖLÜM

ULUSAL MÜZİĞİMİZDE ESER ANALİZİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Giriş.....	123
Bestecinin ve Söz Yazarının Biyografik Analizi (Yaşam Öyküsü)	126
Form Analizi	127
Makamın Özellikleri, Akış Notaları ve Geçki, Durak Yerlerinin Yanı Sıra Kimlikleri.....	128
Usul Analizi.....	128
Melodik Hareketlerin Analizi	128
Eserde Kullanılan Notaların Sıklığına Yönelik Analiz.....	129
Eserde Kullanılan Notaların Ritmik Sıklığına Yönelik Analiz	129
Eserin Armonik Yapısının Analizi	129
Türk Sanat Müziği Eserine Yönelik Analiz Yaklaşımı.....	130
Bestecinin Biyografik Analizi	131
Eserin Form Analizi.....	132
Eserin Makamına Yönelik Analiz.....	132
Eserin Usul ve Ölçü Birimlerinin Analizi.....	134
Eserin Makam Özellikleri, Akış Notaları ve Geçki, Durak Yerleri.....	135
Eserin Melodik Hareketlerinin Analizi	135
Eserde Kullanılan Notaların Sıklığına Yönelik Analiz.....	136
Eserde Kullanılan Notaların Ritmik Sıklığına Yönelik Analiz	136
Türk Halk Müziği Eserlerine Yönelik Analiz Uygulaması	137
Türkünün Kimlik Bilgileri.....	138
Bestecinin Biyografik Analizi	138
Eserin Form Analizi.....	139
Eserin Makamsal Analizi	139
Eserin Usul ve Ölçü Birimlerinin Analizi.....	141
Eserde Kullanılan Notaların Sıklığına Yönelik Analiz.....	142
Eserde Kullanılan Notaların Ritmik Yapısı ve Ritmik Sıklığına Yönelik Analiz.....	142

Çağdaş Türk Müziği Eserlerine Yönelik Analiz Uygulaması	143
Bestecinin Biyografik Analizi	143
Eserin Form Analizi	144
Eserin Makamı ve Özellikleri	147
Eserin Usul ve Ölçü Birimlerinin Analizi	148
Eserin Melodik Hareketlerinin Analizi	148
Eserde Kullanılan Notaların Sıklığına Yönelik Analiz	149
Eserde Kullanılan Notaların Ritmik Sıklığına Yönelik Analiz	149
Eserin Armonik Yapısının Analizi	152
Okuma Önerileri	155
Kaynakça	155

7. BÖLÜM

TİYATRO MÜZİKLERİNİN ANALİZİ

Giriş	159
Metodolojik Problemler ve Tiyatro Müziğine Yaklaşmak	160
Hangi Oyuna Nasıl Müzik?	162
Benzetmeci Tür ve Müzik	163
Benzetmeci Oyunda Müzik ve Freytag Analizi	169
Göstermeci Tür ve Müzik	173
Epik Tiyatroda Biçim Üzerinden Müzik Analizi	175
Epik Tiyatroda Yabancılaştırma Efektü Üzerinden Müzik Analizi	178
Geleneksel Tiyatrolara Dair	179
Kaynakça	185

8. BÖLÜM

ÇALGI ÇALMA PERFORMANSININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Giriş	187
Çalgı Çalma Performansının Niteliğinin Belirlenmesi	188
Çalgı Çalma Performansının Değerlendirilmesinin Önemi	190
Çalgı Çalma Performansının Ölçülmesi	191
Çalgı Çalma Performansının Ölçülmesinde Kullanılan Ölçekler	192
Likert Tipi Ölçekler	193
Dereceli Puanlama Anahtarları (Rubrikler)	194
Açık Uçlu Değerlendirme	194

Performans Değerlendirme Ölçeklerinde Bulunan Ölçütler.....	195
Doğru Nota ve Seslerle Çalma.....	195
Ritmik Çalma.....	195
Teknik Yeterlilik.....	196
Stilistik İfadeler ve Yorumlama	196
Repertuvar Seçimi.....	197
Çalgı Çalma Performansının Değerlendirilmesinde Karşılaşılan Zorluklar	198
Ek 1. Yaylı Çalgı Performans Değerlendirme Ölçeği.....	200
Ek 2. Bağlama Eğitiminde Başlangıç Düzeyine Yönelik Bir Performans Değerlendirme Ölçeği.....	202
Ek 3. Viyolonsel Dereceli Puanlama Anahtarı (Rubrik)	203
Kaynakça.....	206
Editörler ve Yazarlar Hakkında.....	209

1. BÖLÜM

İŞLEVSEL ARMONİ ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Onur Karabiber, Trabzon Üniversitesi
Orcid No: 0000-0002-9204-2202

Giriş

Aydınlanma en genel anlamıyla eskinin değişmez kabul ettiği hemen her şeyi akılcı düşünce temelinde yeniden ele almaktır. Böylelikle doğa, insan, toplum ve bunlar üzerinden karşılaşılan olguların tamamına dair üretilen kuram, varsayım ve düşünce sistemleri özgürleşmiş olur. Akılı merkeze alan düşünce, siyasetten felsefeye, ekonomiden kültürel alanlara her konu, problem ve çelişme için geçerlidir. Bugün müzik tarihi üzerine konuşurken Barok, Klasik ve Romantik dönemleri tümünden ifade etmek için kullandığımız Ortak Uygulama (*Common Practice*) da Batı'nın Rönesans ve Reform süreçleriyle üzerinden ulaştığı Aydınlanma Çağı'nın önemli bir kültürel ögesi olarak karşımıza çıkar. Başka bir deyişle, müziğin Ortak Uygulaması akılcı düşüncenin ve Batı aydınlanmasının müzik alanındaki sonucudur. Müzikte çalgı teknolojilerinin, çalma tekniklerinin, çalgı gruplarının ve orkestraların, türlerin, biçimlerin ve müzik pratiğinin hemen her alanında söz konusu akılcı düşüncenin izlerini, etkilerini, sonuçlarını görmek mümkündür. Bu durum, uygulamada olduğu kadar olguyu anlamak ve aktarmak için üretilen kuramın kendisi için de geçerlidir. Bu konu başlığı altında işlenecek olan işlev (fonksiyon, görev), işlevsellik gibi tanımların içini dolduran düşünce de akılcı düşünceden başkası değildir. Ortak Uygulama çoksesliliğinin uygulaması da kuramı da aynı süreç içinde, aynı akılcı yöntem üzerinden kendi dokusunu üretmiş, kullandığı malzemeye görevler, işlevler tanımlayarak onu rasyonel bir ilişkiler bütününe dönüştürmüştür.

Çalışmanın temel amaçlarından biri işlevsel armoni konusuna yukarıdaki gibi bir düşünsel art alan belirlemek olduğu kadar, aynı zamanda bunu bir ders konusu bütünlüğü içinde ele alarak, bir kitap bölümü kısıtlılığı içinde olsa da okuyucuya pratik yollar çizen bir kılavuz oluşturmaktır. Buradan yola çıkarak öncelikle kısa bir tarihsel bakışla kuram ve kuramcılar ele alınacak, konuya dair üreti-

len literatüre göz atılacaktır. Herhangi bir kuramsal konuda aynı dili konuşmak, benzer ya da yakın anlam dünyaları üzerinden düşünmek önemlidir; bu sebeple tarihçenin ardından terminoloji alt başlığı ile söz konusu ortak dili sağlamlaştırmak amaçlanmıştır. Kullanılan terimler ve simgeler karşılaştırmalı olarak listelenmiş ve açıklanmıştır. Ayrıca, ana dilde öğrenme ve bilgi üretme konusunun önemi uyarınca bu çalışmada geçen terim, kavram, simge vd. yabancı sözcüklere Türkçe karşılıklar da (çok yaygın olmasa da bazıları hâlihazırda kullanılmaktadır) önerilmiştir. Karmaşık sistemlerin açıklanmasında kavram ve terimlerin bütünü doğru şekilde yansıtılması ve olabilecek en yakın anlam dünyasını oluşturması çok önemlidir. Bu bağlamda araştırmacıların ya da öğrencilerin bu Türkçe öneriler doğrultusunda yapacakları uygulamalar, eleştiriler ya da katkılar çalışmanın yan amaçları arasında gösterilebilir.

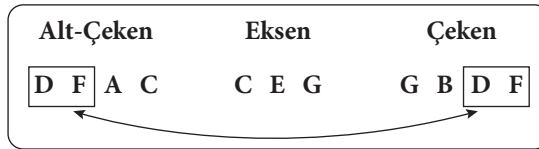
Analiz örneklerinin oluşturulmasında iki ölçüt öne çıkmıştır. Konuyla ilk kez karşılaşan araştırmacı, öğrenci ya da öğretmenin olabilecek en yalın anlatımla ve örneklerle buluşturulması bu ölçütlerden birincisidir. Bir diğer ölçüt, bu amaç doğrultusunda bir kitap bölümü kısıtlılığı içerisinde olabilecek en pratik analiz malzemesinin seçilmesi olmuştur. Sık karşılaşılan kalış türleri, bunların genişletilmiş şekilleri, birtakım özel bağlantılar, çözümler ve akor dizilişleri gibi öğeler bunlara örnek gösterilebilir. Amaç, bu pratik malzeme üzerinden, tutarlı bir terim ve simgeleme ile Ortak Uygulama armonisini işlev kuramı üzerinden ele alıp çözümlenebilmek için ilk adımı atmaktır. Konuyla ilgili öğrenciler, öğretmenler ya da araştırmacılar, çalışmada atıfta bulunulan literatür yoluyla konuya dair araştırmalarını daha da derinleştirebilir, ilerletebilirler.

Tarihsel Art Alan

Eski Yunan'da *harmonia* kavramı uyum, uyuşma, anlaşma gibi anlamlar içeriyordu. Peripatetik Okul'un temsilcilerinden Aristoksenos *Armoninin Öğeleri* adlı çalışmasında modlar, perdeler, ezgiler gibi öğeleri bu kavram üzerinden ele almış ve müzik teorisinin ilk temel kaynaklarından birini ortaya koymuştu¹. Tabii ki henüz o çağlarda bugünkü homofonik yapısına kavuşmuş bir armoni kastedilmiyordu. Orta Çağ ve devamında Rönesans'ta bu uyum iki ya da üç sesin birbiriyle olan uyumu şeklinde anlaşılırken ilk kez 16. yüzyılda Gioseffo Zarlino armoniyi üç-beş akorları üzerinden şekillenen bir fikir olarak tanımlamıştı². Pisagorcucu, Platonik geleneği takip eden bilim insanları 17. yüzyıla kadar bahsi geçen uyumu sayısal oranlara bakarak açıkladılar³. Akoru, armoninin bölünmez bir birimi olarak anlayan bu yaklaşımlar 18. yüzyılda da yer yer devam etti. Ancak, armoni salt müziksel bir terim olarak kontrpuandan farklı anlamlar içeriyor, uyum olarak ifade edilen

şey farklı, hatta zıt unsurların ilişkilerine işaret ediyor ve bu bağlamda felsefi bir art alan da oluşuyordu.

İşte, Jean-Philippe Rameau'nun çalışmaları da 18. yüzyıl Aydınlanmasının bu entelektüel beklentileri üzerine şekillenmişti. Çağdaşları tarafından hem Descartes hem de Newton'a benzetilen Rameau, o güne kadar genellikle çelişkili yaklaşımlar üzerinden adeta bir karmaşa içerisinde tartışılan karmaşık armoni uygulamalarını tek bir ilke etrafında şekillenen rasyonel bir sisteme indirgemeye çalıştı⁴. Bu bağlamda *Traité de l'harmonie* adlı çalışmasını uyuşum, üç sesli kök akorlar (üç-beş akorları ya da 5'li akorlar) ve bunlara bir ses eklenmesiyle elde edilen uyumsuz 7'li akorlar; 5'li ve 7'li akorların temel taşı olarak akorlarda kök kavramı; parti yürüyüşleri bakımından temel bas dizilişlerinin önemi gibi konular üzerine şekillendirdi⁵. Rameau, 17. yüzyıl müzik teorisinin farklı konularını tek bir sistem içinde ele almış, tanım ve açıklamalarında ulaştığı seviye ve yaklaşım tarzıyla önceleri yetersiz kalınan ya da çözülemeyen sorunların üstesinden gelmişti⁶. Rameau ilerleyen çalışmalarında da armoni kuramını geliştirmeye devam etti. Hâlihazırda *Traité de l'harmonie*'de bulunan *Sous-dominant* (Alt-Çeken) terimini daha kapsamlı açıkladı. Bu katkılar onu tonal ilişkilerin Eksen akoru ve onun üst ve alt beşlileri konumunda olan Çeken ve Alt-Çeken (Bkz. Şekil 2.1) üzerinden gelişen bir organizasyon olduğu fikrine doğru yaklaştırdı.

Şekil 2.1. Rameau'nun Alt-Çeken ve Çeken fonksiyonlarına küçük 3'lü ekleyerek işaret ettiği simetrik ilişkiyi gösteren diyagram⁷.

Diyatonik dizilere ve bu dizilerdeki sesler üzerine kurulan akorlara hiyerarşik bir düzen atfetme fikri 19. yüzyıla gelinirken daha da cazip bir hal almıştı. Dönemin teorisyenlerinden Jerome-Joseph Momigny majör ve minör dizilerde hiyerarşik olarak ilk üçte sıraladığı akorları (Örneğin Majör bir tonda sırasıyla I, V ve IV) aynı zamanda temel akorlar olarak da kabul etmiş ve bunların dışında kalan diğer akorların bu hiyerarşi içindeki sıralamasını daha problemlili bulmuştu⁸.

Ortak Uygulamada armoni, işlevsellik, tonalite ya da tonal sistem bir ilişkiler bütünüydü. Tonal işlev, tonalitenin her bir bileşenin konumu, kimliği ve hiyerarşik statüsüyle ilgili bir durumdu⁹. Dolayısıyla, bu iki terimi tonal işlevsellik şeklinde birleştirerek ifade etmek hem terminolojik olarak hem de işlevselliği Ortak Uygulama bağlamında düşündüğümüzü belirtmek açısından faydalı olabilir. Buradan yola çıkarak konuya dair literatüre göz atıldığında, tonal işlevselliği